

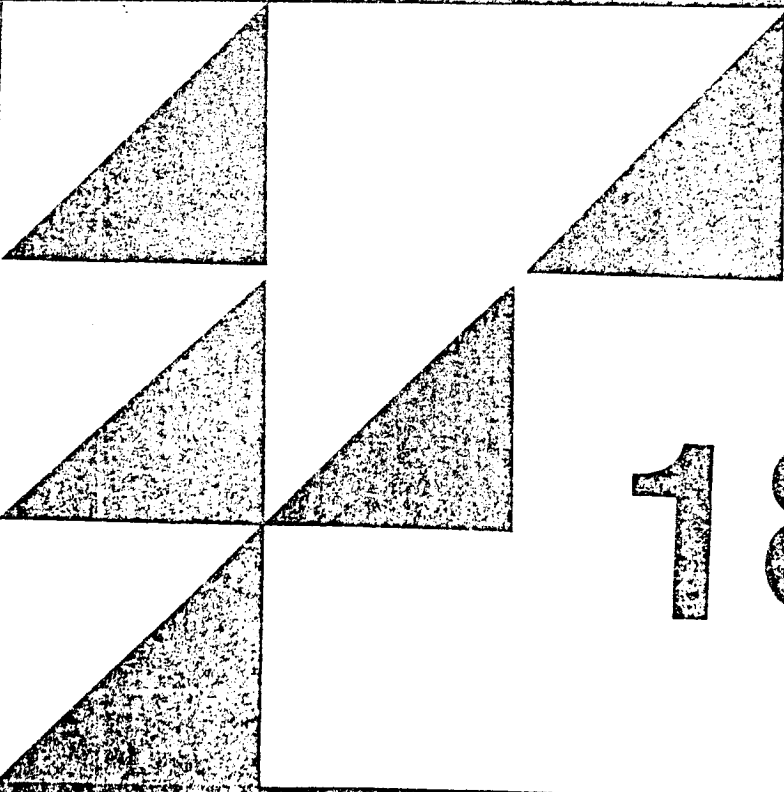
ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗ
ΕΤΑΙΡΕΙΑ

#15

ΝΕΑ ΣΕΙΡΑ

Άπριλης - Μάης - Ιούνης 1980

ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

18

**ΟΙ ΔΥΟ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΕΚΦΡΑΣΗΣ ΤΟΥ ΘΕΩΡΗΜΑΤΟΣ
BUDAN-FOURIER ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥΣ***

Αλκιβιάδη Γ. Ακρίτα

Department of Computer Science
University of Kansas
U.S.A.

Τό θέμα μας έχει σχέση με την θεωρία των εξισώσεων. Πρίν
δέ τό αναπτύξουμε θεωρούμε σκόπιμη μία ιστορική ανασκόπηση,
πού θά μᾶς ἐπιτρέψει νά τό τοποθετήσουμε στό σωστό ιστορικό
πλαίσιο καί θά μᾶς βοηθήσει νά κάνουμε μία ὀρθή ἐκτίμησή του.

Ὅπως εἶναι γνωστό, οἱ Ἰταλοί μαθηματικοί τοῦ 15ου καί
16ου αἰῶνα Tartaglia, Cardano καί Ferrari ἔκαναν τήν πρώτη
σοβαρή ἐργασία στήν θεωρία τῶν ἐξισώσεων, ἐπιτυγχάνοντας νά
λύσουν ἀλγεβρικά τίς γενικές ἐξισώσεις 3ου καί 4ου βαθμοῦ.
Μετά ἀπό αὐτούς, οἱ μαθηματικοί τοῦ 17ου καί 18ου αἰῶνα ἔ-
καναν πολλές ἀνεπιτυχεῖς προσπάθειες γιά νά λύσουν μέ τόν
ἴδιο τρόπο τήν γενική ἐξίσωση 5ου βαθμοῦ. Φυσικό λοιπόν ἦ-
ταν νά ἀναρωτηθοῦν ἂν ὑπάρχει μία τέτοια λύση. Τό 1804 ὁ
Ruffini ἀπέδειξε πῶς εἶναι ἀδύνατο νά λυθεῖ ἀλγεβρικά ἡ γε-
νική ἐξίσωση 5ου βαθμοῦ καί ἀργότερα, τό 1826, ὁ Abel ἀπέ-
δειξε πῶς μέ αὐτόν τόν τρόπο εἶναι ἀδύνατο νά λυθοῦν οἱ γε-
νικές ἐξισώσεις βαθμοῦ μεγαλύτερου τοῦ 4ου. Ἔτσι ἀπό τίς

* Μία ἀρχική μορφή τοῦ ἔργου αὐτοῦ δημοσιεύθηκε καί στόν 5ο τόμο
διαλέξεων τοῦ Γενικοῦ Σεμιναρίου Μαθηματικῶν τοῦ Πανεπιστημίου Πατρῶν,
σελ. 127-146 (1973).

άρχες του 19ου αιώνα οι μαθηματικοί είχαν στρέψει την προσοχή τους σε αριθμητικές μεθόδους λύσης των εξισώσεων. Τήν περίοδο αυτή ο Fourier συνέλαβε την ιδέα να διασπάσει το πρόβλημα σε δύο εύκολότερα, δηλ.:

1ο) στην απομόνωση των ριζών, και

2ο) στην προσέγγισή τους με όση ακρίβεια επιθυμούμε.

Τό πρόβλημα της προσέγγισης των ριζών έχει λυθεί ικανοποιητικά από τους Lagrange, Horner και Newton και έτσι δεν θά μās άπασχολήσει.

Λέγοντας απομόνωση των πραγματικών ριζών ενός πολυώνυμου έννοούμε την διαδικασία με την οποία βρίσκουμε διαστήματα τέτοια ώστε κάθε ένα να περιέχει μόνο μία ρίζα και κάθε ρίζα να περιέχεται σε κάποιο διάστημα. Ο Budan και ο Fourier διατύπωσαν δύο διαφορετικά θεωρήματα (πού είναι όμως ίσοδύναμα) με την βοήθεια των οποίων μπορούμε να βρούμε ένα πάνω φράγμα στον αριθμό των πραγματικών ριζών, πού έχει ή πολυωνυμική εξίσωση $P(x) = 0$ μέσα σε ένα διάστημα. Καί τά δύο θεωρήματα χρησιμοποιούν την έννοια των μεταβολών προσήμου (σε μία αριθμητική ακολουθία), ή οποία ορίζεται ως εξής:

Όρισμός 1. Λέμε πώς υπάρχει μία μεταβολή προσήμου μεταξύ δύο αριθμών C_p και C_q ($p < q$) μιας πεπερασμένης ή άπειρου ακολουθίας πραγματικών αριθμών C_1, C_2, \dots , αν C_p και C_q είναι διάφοροι από τό μηδέν και έχουν αντίθετα πρόσημα, και στην περίπτωση πού $q \geq p+2$ (δηλ. ο C_q δεν είναι ο άμεσα επόμενος του C_p) οι αριθμοί C_{p+1}, \dots, C_{q-1} είναι όλοι μηδέν.

(Στά επόμενα θά λέμε πώς ένα πολυώνυμο "έχει" ή "παρουσιάζει" V μεταβολές προσήμου και θά παραλείπουμε την φράση "στην ακολουθία των συντελεστών του". Επίσης, οι αποδείξεις των διαφόρων προτάσεων θά παραλείπονται γιατί υπάρχουν στην βιβλιογραφία.).

Η ίσοδυναμία πού υπάρχει μεταξύ των θεωρημάτων του Budan και του Fourier έγινε άφορη ή να ξεχασθεί σχεδόν έντελώς τό πρώτο ένω τό δεύτερο να ονομάζεται θεωρήμα Budan-Fourier ή Fourier-Budan. Πρόσφατη όμως έργασία μας έδειξε πώς κάθε ένα θεωρήμα έχει ξεχωριστή σημασία με έντελώς διαφορετικές συνέπειες, πράγμα πού θά δούμε στή συνέχεια.

Τό θεώρημα τοῦ Fourier καί ἡ μέθοδος Sturm γιά τήν απομόνωση τῶν πραγματικῶν ριζῶν ἑνός πολυώνυμου.

Τό θεώρημα τοῦ Fourier ἐμφανίστηκε τό 1831 στό βιβλίο του *Analyse des Équations*, τό ὁποῖο δημοσιεύτηκε μετὰ τόν θάνατό του ἀπό τόν C.L.M.H. Navier. Ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νά τόν βρεῖ διατυπωμένο μέ διαφορετικό τρόπο σέ ὄλα σχεδόν τά βιβλία τά σχετικά μέ τήν θεωρία τῶν ἐξισώσεων μέ τό ὄνομα Budan-Fourier ἢ Fourier-Budan [8], [10], [11], [12].

Ὁ Hurwitz [10] τό παρουσιάζει σάν εἰδική περίπτωση ἑνός πιό γενικοῦ θεωρήματος καί ὁ Obreschkoff ([11] σελ. 76-87) τό γενικεύει γιά μιγαδικές ρίζες. Ἐμεῖς τό παρουσιάζουμε μέ τήν μορφή πού βρίσκεται στό ἄρθρο τοῦ Vincent ([14] σελ. 342).

Θεώρημα 1 (Fourier). Ἐάν στήν ἀκολουθία τῶν $m+1$ συναρτήσεων $(F) P(x), P^{(1)}(x), \dots, P^{(m)}(x)$ ἀντικαταστήσουμε τό x μέ δύο πραγματικούς ἀριθμούς p, q ($p < q$), καί ἂν παραστήσουμε μέ \tilde{P}, \tilde{Q} τίς δύο ἀριθμητικές ἀκολουθίες πού προκύπτουν, τότε

- (i) ἡ ἀκολουθία \tilde{P} δέν μπορεῖ νά ἔχει λιγότερες μεταβολές προσήμου ἀπό τήν ἀκολουθία \tilde{Q} ,
- (ii) ὁ ἀριθμός τῶν πραγματικῶν ριζῶν τῆς ἐξίσωσης $P(x)=0$ πού βρίσκονται μεταξύ p καί q , ποτέ δέν μπορεῖ νά ὑπερβαίνει τόν ἀριθμό τῶν μεταβολῶν προσήμου πού χάνονται στήν μετάβαση ἀπό τήν ἀντικατάσταση $x=p$ στήν ἀντικατάσταση $x=q$,
- (iii) ἂν ὁ πρῶτος ἀριθμός εἶναι μικρότερος ἀπό τόν δεύτερο ἡ διαφορά τους εἶναι ἕνας ἄρτιος ἀριθμός.

Ἡ $P^{(1)}(x)$ παριστάνει τήν $1^{\sigma\eta}$ παράγωγο τοῦ $P(x)$ ὡς πρὸς x . Ἡ ἀκολουθία (F) τῶν $m+1$ συναρτήσεων λέγεται ἀ κ ο υ θ ί α F o u r i e r. Εἶναι φανερό πῶς τό θεώρημα 1 μᾶς δίνει ἕνα πάνω φράγμα στόν ἀριθμό τῶν πραγματικῶν ριζῶν πού ἔχει ἡ ἐξίσωση $P(x)=0$ μέσα στό διάστημα (p, q) . (m ἐδῶ εἶναι ὁ βαθμός τοῦ πολυωνύμου $P(x)$).

Ὅπως εἶπαμε προηγούμενα τό θεώρημα τοῦ Fourier δημοσιεύτηκε τό 1831. Σέ χειρόγραφο ὅμως κυκλοφόρησε σέ στενό κύκλο μαθηματικῶν τό 1829. Ἐνας ἀπό τούς μαθηματικούς πού πῆραν αὐτό τό χειρόγραφο ἦταν καί ὁ Sturm [7], ὁ ὁποῖος στη-

ριζόμενος στο θεώρημα του Fourier, διατύπωσε μέσα στον ίδιο χρόνο (1829) το δικό του θεώρημα. Μέ την βοήθεια του νέου αυτού θεωρήματος βρίσκουμε τον ακριβή αριθμό των πραγματικών ριζών που έχει η εξίσωση $P(x)=0$ μέσα σε ένα διάστημα. Έτσι λύθηκε το πρόβλημα της απομόνωσης των πραγματικών ριζών.

Είναι γνωστό πώς ο Sturm χρησιμοποίησε αντί για την ακολουθία (F) την ακολουθία

$$(S) P(x), P'(x), R_1(x), \dots, R_k(x),$$

πού λέγεται **ά κ ο λ ο υ θ ί α S t u r m**. Τά $R_i(x)$, $i=1, 2, \dots, k$ είναι τά αρνητικά των υπολοίπων που προκύπτουν όταν εφαρμόσουμε στα πολυώνυμα $P(x)$ και $P'(x)$ τον Εύκλειδειο αλγόριθμο για να βρεθεί ο μέγιστος κοινός διαιρέτης.

Έχουμε δηλ. τις σχέσεις:

$$P(x) = P'(x)Q_1(x) - R_1(x)$$

$$P'(x) = R_1(x)Q_2(x) - R_2(x)$$

$$\vdots$$

$$R_{k-2}(x) = R_{k-1}(x)Q_k(x) - R_k(x).$$

Εάν με $V(\xi)$ παραστήσουμε τον αριθμό των μεταβολών προ-σήμου στην ακολουθία (S) για $x=\xi$, τότε ισχύει το ακόλουθο.

θεώρημα 2. (Sturm 1829). Αν η πολυωνυμική εξίσωση $P(x)=0$ έχει μόνον απλές ρίζες, τότε ο αριθμός των πραγματικών της ριζών μέσα στο διάστημα (p, q) είναι:

$$V(p) - V(q)$$

Η μέθοδος Sturm για την απομόνωση των πραγματικών ριζών είναι πολύ απλή: Υπολογίζουμε πρώτα ένα απόλυτο πάνω φράγμα, των ριζών της $P(x)=0$, (δηλ. όλες οι πραγματικές ρίζες της εξίσωσης βρίσκονται μέσα στο διάστημα $(-b, b)$) και μετά υποδιαιρούμε το διάστημα $(-b, b)$ μέχρις ότου κάθε υποδιάστημά του περιέχει μόνο μία ρίζα. Από το 1830 η μέθοδος αυτή είναι η μόνη γνωστή και αναφέρεται σε όλα τα σχετικά

συγγράμματα. Τό γεγονός ότι ισχύει για πολυώνυμα χωρίς πολλαπλές ρίζες δέν περιορίζει τήν γενικότητα γιατί στην αντίθετη περίπτωση μπορούμε νά αναλύσουμε τό $P(x)$ σέ γινόμενο παραγόντων κάθε ένας από τούς οποίους έχει μόνο άπλές ρίζες,

$$P = \prod_{i=1}^e S_i^i$$

(Τό ίδιο ισχύει καί για τήν νέα μέθοδο πού θά παρουσιάσουμε στα έπόμενα.

Παράδειγμα 1. Θέλουμε νά άπομονώσουμε τίς ρίζες τής έξίσωσης

$$P(x) = x^3 - 7x + 7 = 0,$$

για τήν οποία έχουμε ότι $b=8$. Η άκολουθία (S) στην περίπτωση αυτή είναι:

$$P(x) = x^3 - 7x + 7$$

$$P^{(1)}(x) = 3x^2 - 7$$

$$R_1(x) = 2x - 3$$

$$R_2(x) = 1$$

Μέ συνεχή υποδιαίρεση του διαστήματος $(-8, 8)$ καί έφαρμογή του θεωρήματος 2 βρίσκουμε ότι οι ρίζες τής έξίσωσης περιέχονται στα διαστήματα

$$(-4, -3), (1, 3/2), (3/2, 2).$$

Αρχικά η έφαρμογή τής μεθόδου Sturmt στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές δέν είχε καί τόση έπιτυχία. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι, όταν δουλεύουμε μέ άκέραιους άριθμούς, κατά τήν διάρκεια του υπολογισμού τής άκολουθίας (S) οι συντελεστές των πολυωνύμων γίνονται πολύ μεγάλοι. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα νά μήν χωράνε σέ μία ή καί σέ δύο λέξεις τής μνήμης του υπολογιστή, μέ συνέπεια τά λάθη στρογγύλευσης νά είναι πολύ μεγάλα. Τό 1970 όμως η μέθοδος Sturmt προγραμματίστηκε σέ ένα "σύστημα άλγεβρας για υπολογιστές" (Computer Algebra System) [9] καί δείχθηκε πώς ο χρόνος υπολογισμού της είναι:

όπου n είναι ο βαθμός του πολυώνυμου, και $L(|P|_{\infty})$ τό μήκος, σέ Bits, του μεγίστου συντελεστή κατά απόλυτο τιμή.

Εύκολα καταλαβαίνει ο αναγνώστης πώς ή μέθοδος Sturm είναι πολύ άργή.

Έχει αποδειχθεϊ [9] πώς ή βραδύτητα αυτή όφείλεται στον ύπολογισμό τής άκολουθίας (S). Συνεπώς για τίς εφαρμογές χρειάζεται μια άλλη μέθοδος πιο γρήγορη, και τέτοια είναι ή δική μας πού περιγράφεται στό επόμενο μέρος του άρθρου αυτού."

Σ η μ ε ί ω σ η: Τά διάφορα "συστήματα άλγέβρας για ύπολογιστές" πού άναπτύχθηκαν τά τελευταία 15 χρόνια μās επιτρέπουν νά κάνουμε πράξεις μέ άκεραίους "άπεριορίστου" μήκους. Έτσι, για νά αποφύγουμε τά λάθη στρογγύλευσης, στό άρθρο αυτό άσχολούμαστε μέ πολυώνυμα τά όποια έχουν μόνο άκεραίους (ή ρητούς) συντελεστές.

Τό θεώρημα του Budan και μία νέα μέθοδος για τήν απομόνωση τών πραγματικών ριζών ενός πολυωνύμου*.

Τό θεώρημα Budan έμφανίσθηκε τό 1807 και παρ'όλη του τήν σπουδαιότητα, όπως προέκυψε από πρόσφατη μελέτη, δέν βρίσκει σχεδόν πουθενά στην βιβλιογραφία [8], [11], [12], [13].

*Από τόν Vincent ([14] σελ. 342) διατυπώνεται ως έξής:

Θεώρημα 3. (Budan 1807). "Αν στην έξίσωση $P(x)=0$ κάνουμε τούς δύο μετασχηματισμούς $x=p+x'$ και $x=q+x''$, όπου p και q είναι πραγματικοί άριθμοί ($p < q$) τότε:

(i) ή μετασχηματισμένη έξίσωση μέ $x'=x-p$ δέν μπορεί νά έχει λιγότερες μεταβολές προσήμου από τήν μετασχηματισμένη έξίσωση μέ $x''=x-q$,

(ii) ο άριθμός τών πραγματικών ριζών τής έξίσωσης $P(x)=0$ πού βρίσκονται μεταξύ p και q , ποτέ δέν υπερβαίνει τόν ά-

* Η μέθοδος αυτή πρωτοπαρουσιάστηκε στό συνέδριο τής Association For Computing Machinery στην Atlanta, Georgia τών Η.Π.Α. τόν Άπρίλιο του 1978. Βλέπε και τήν έργασία μας [2].

ριθμό των μεταβολών προσήμου που χάνονται στην μετάβαση από την μετασχηματισμένη εξίσωση με $x'=x-p$ στην μετασχηματισμένη εξίσωση με $x''=x-q$,

(iii) αν ο πρώτος αριθμός είναι μικρότερος από τον δεύτερο, η διαφορά τους είναι ένας άρτιος αριθμός.

Όπως τό θεώρημα 1, έτσι και τό θεώρημα 3 μάς δίνει ένα πάνω φράγμα στον αριθμό των πραγματικών ριζών που έχει ή εξίσωση $P(x)=0$ μέσα στο διάστημα (p,q) . Ο αναγνώστης πρέπει όμως νά προσέξει πώς τώρα δέν χρησιμοποιείται ακολουθία πολυωνύμων όπως προηγούμενα, αλλά μόνον μετασχηματισμού της μορφής $x=rt+y$.

Η ισοδυναμία των θεωρημάτων 1 και 3 προκύπτει με εφαρμογή του αναπτύγματος Taylor: Αν αντικαταστήσουμε στην ακολουθία (F) τό x με $x+a$ τότε οι $n+1$ αριθμοί που εμφανίζονται είναι ανάλογοι με τούς αντίστοιχους συντελεστές της εξίσωσης $P(x+a)=0$.

Όπως θά δοῦμε όμως τό θεώρημα του Budan αποτελεί την βάση του θεωρήματος του Vincent [14], [13] από τό οποῦ προέρχεται ή δική μας μέθοδος για την απομόνωση των ριζών. Προτού διατυπώσουμε τό θεώρημα του Vincent υπενθυμίζουμε ορισμένες γνωστές προτάσεις που είναι σχετικές με αυτό.

Θεώρημα 4 (Cardano-Descartes). Έστω τό πολυώνυμο

$$P(x) = C_n x^n + C_{n-1} x^{n-1} + \dots + C_1 x - C_0$$

με πραγματικούς συντελεστές. Αν V είναι ο αριθμός μεταβολών του προσήμου στην ακολουθία των συντελεστών $C_n, C_{n-1}, \dots, C_1, C_0$ και p ο αριθμός των θετικών ριζών του πολυωνύμου $P(x)$, τότε ισχύει ή σχέση

$$V-p=2\lambda,$$

όπου $\lambda \geq 0$ και άκέραιος.

Ύστερα από προσεκτική μελέτη βλέπουμε ότι τό θεώρημα 4 είναι μία όχι και τόσο ισχυρή πρόταση, γιατί δίνει τον ακριβή αριθμό των ριζών μόνον στις εξής δύο περιπτώσεις:

(i) αν δέν υπάρχει μεταβολή προσήμου δέν υπάρχει θε-

τική ρίζα, και

(ii) αν υπάρχει μία μεταβολή προσήμου υπάρχει μία θετική ρίζα,

Εύκολα συμπεραίνουμε πώς τό αντίστροφο τῆς (i) ισχύει πάντοτε, ἐνῶ γιά τό αντίστροφο τῆς (ii) ισχύει τό ακόλουθο:

Λήμμα 1 ([5]). Ἐστω $P(x)=0$ μία πολυωνυμική ἐξίσωση βαθμοῦ $n > 1$, χωρίς πολλαπλές ρίζες πού ἔχει μία θετική ρίζα $\xi \neq 0$ καί $n-1$ ρίζες $\xi_1, \xi_2, \dots, \xi_{n-1}$ μέ ἀρνητικό πραγματικό μέρος (οἱ μιγαδικές ρίζες ἐμφανίζονται σάν συζυγῆ ζεύγη), οἱ ὁποῖες ἔχουν τήν μορφή

$$\xi_j = -(1 + \alpha_j), \quad j=1, 2, \dots, n-1$$

μέ $|\alpha_j| < \varepsilon_n$, ὅπου

$$\varepsilon_n = \left(1 + \frac{1}{n}\right)^{\frac{1}{n-1}} - 1.$$

Τότε τό πολυώνυμο $P(x)$, στήν ἀναλυτική του μορφή παρουσιάζει ἀκριβῶς μία μεταβολή προσήμου.

Σημείωση: Ἐσέξτε ὁ ἀναγνώστης ὅτι

$$\varepsilon_n \approx \frac{1}{n(n-1)}.$$

Οἱ προηγούμενες δύο εἰδικές περιπτώσεις τοῦ θεωρήματος τῶν Cardano-Descartes χρησιμοποιοῦνται στό θεώρημα τοῦ Vincent πού ἔχει ὡς ἐξῆς:

θεώρημα 5 (Vincent 1836 [14]). Ἐάν σέ μία πολυωνυμική ἐξίσωση μέ ρητούς συντελεστές καί χωρίς πολλαπλές ρίζες κά-
νουμε διαδοχικά τούς μετασχηματισμούς

$$x = a_1 + \frac{1}{x'}, \quad x' = a_2 + \frac{1}{x''}, \quad x'' = a_3 + \frac{1}{x'''}, \dots$$

ὅπου τά a_i εἶναι τυχαῖοι, ἀκέραιοι, θετικοί ἀριθμοί, τότε ἡ τελική, μετασχηματισμένη ἐξίσωση ἔχει μῆ ἢ καμμία μεταβολή προσήμου.

Στήν πρώτη περίπτωση ἡ ἐξίσωση ἔχει μία θετική ρίζα πού παριστάνεται ἀπό τό συνεχές κλάσμα

$$a_1 + \frac{1}{a_2} + \frac{1}{a_3} + \dots$$

ένω στην δεύτερη περίπτωση δέν έχει καμμία θετική ρίζα.

Τό θεώρημα 5 υπαινίχθηκε από τόν Fourier, καί ὁ Vincent ἐκφράζει τήν ἐκπληξή του ὅτι ὁ πρῶτος δέν τό ἀπέδειξε, (ἤ καί ἂν τό ἔκανε, ὅτι ἡ ἀπόδειξη δέν βρέθηκε στίς σημειώσεις του). Τό θεώρημα τοῦ Vincent εἶχε τόσο πολύ ξεχαστεῖ ὥστε δέν ἀναφέρεται οὔτε στήν μνημειώδη ἐργασία *Encyclopaedie der Mathematischen Wissenschaften*.

Ἡ ἐξάρτηση τοῦ θεωρήματος τοῦ Vincent ἀπό τό θεώρημα τοῦ Budan φαίνεται ἂν κάθε ἕνας μετασχηματισμός τῆς μορφῆς $x = a + \frac{1}{y}$ ἀντικατασταθεῖ ἀπό τό ἰσοδύναμο ζευγος μετασχηματισμῶν $x = a + y'$, $y' = \frac{1}{y}$. Μετά ἀπό λίγη σκέψη (βλέπε καί τό παράδειγμα 2 πού ἀκολουθεῖ) φαίνεται πῶς ὅταν ἡ τελική μετασχηματισμένη ἐξίσωση (τοῦ θεωρήματος 5) ἔχει μόνο μία μεταβολή προσήμου, μπορούμε νά ἀπομονώσουμε μία θετική ρίζα τῆς ἀρχικῆς ἐξίσωσης. Οἱ ἀρνητικές ρίζες ἐξετάζονται ἀφοῦ γίνουν πρῶτα θετικές μέ τήν ἀντικατάσταση τοῦ x ἀπό τό $-x$ στήν ἀρχική ἐξίσωση.

Τό μόνο πού δέν ἀναφέρει καθόλου τό θεώρημα τοῦ Vincent εἶναι ὁ ἀριθμός τῶν μετασχηματισμῶν πού πρέπει νά γίνουν γιά νά ἀποκτήσουμε τό τελικό πολυώνυμο μέ μία, τό πολύ, μεταβολή προσήμου. Ὁ Usrepnsky ([13] σελ. 298-303) ἐπιχείρησε νά δώσει ἀπάντηση σέ αὐτό τό ἐρώτημα ἐπεκτείνοντας τό θεώρημα τοῦ Vincent. Ἡ προσπάθειά του ὅμως ἀπέτυχε μερικῶς γιατί τό νέο θεώρημα εἶχε λάθη στήν διατύπωση καί ἀπόδειξη. Στό [3] δείχνουμε πῶς διορθώνονται τά λάθη αὐτά, καί διατυπώνουμε τήν ἀκόλουθη σωστή μορφή τοῦ θεωρήματος.

Θεώρημα 6. Ἐστω $P(x) = 0$ μία πολυωνυμική ἐξίσωση βαθμοῦ $n > 1$ μέ ρητούς συντελεστές καί χωρίς πολλαπλές ρίζες, καί ἔστω $\Delta > 0$ ἡ μικρότερη ἀπόσταση μεταξύ δύο τυχαίων ριζῶν. Ἐστω m ὁ μικρότερος δείκτης, ὥστε

$$F_{m-1} \frac{\Delta}{2} > 1 \quad \text{καί} \quad F_{m-1} F_m \Delta > 1 + \frac{1}{\epsilon_n}$$

όπου F_k είναι το k οστό μέλος της ακολουθίας Fibonacci

$$1, 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21, \dots$$

$$\text{καί } \varepsilon_n = \left(1 + \frac{1}{n}\right)^{\frac{1}{n-1}} - 1.$$

Τότε ο μετασχηματισμός

$$x = \alpha_1 + \frac{1}{\alpha_2} + \dots + \frac{1}{\alpha_m} + \frac{1}{\xi},$$

όπου τα α_i είναι τυχαίοι, θετικοί, άκεραίοι αριθμοί μετασχηματίζει την εξίσωση $P(x)=0$ στην εξίσωση $\tilde{P}(\xi)=0$, η οποία έχει το πολύ μία μεταβολή προσήμου.

Από το θεώρημα αυτό φαίνεται πώς το m είναι ένα πάνω φράγμα στον αριθμό των μετασχηματισμών της μορφής

$$x = \alpha_i + \frac{1}{y}$$

πού πρέπει να γίνουν, ώστε η τελική εξίσωση να έχει το πολύ μία μεταβολή προσήμου. Έχουμε δείξει δέ ([1] σελ. 72-73) ότι

$$(2) \quad m = 0(nL(|P|_n)).$$

Το θεώρημα 6 μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την απομόνωση των πραγματικών ριζών της εξίσωσης $P(x)=0$. Ο τρόπος υπολογισμού των τιμών των α_i , $1 \leq i \leq m$ - για τους μετασχηματισμούς που καταλήγουν σε πολυώνυμο με μία μεταβολή προσήμου - συνιστά την μέθοδο απομόνωσης των ριζών. Από το θεώρημα 6 απορρέουν δύο μέθοδοι, η μέθοδος του Vincent και μία νέα μέθοδος, που αντιστοιχούν στους δύο διαφορετικούς τρόπους υπολογισμού των τιμών των α_i . Η διαφορά των δύο αυτών μεθόδων, μπορεί να θεωρηθεί ανάλογη με μία διαφορά που υπάρχει μεταξύ των ολοκληρωμάτων του Riemann και Lebesgue*.

* (Όπως είναι γνωστό το άθροισμα $1+1+1+1$ υπολογίζεται με δύο τρόπους: (α) ως άθροισμα άθροισμάτων $1+1=2$, $2+1=3$, $3+1=4$, $4+1=5$ (Riemann) και (β) ως $5 \cdot 1=5$ (Lebesgue)).

Μέ την μέθοδο Vincent υπολογίζουμε τις τιμές για κάθε ένα από τὰ a με μοναδιαίες αύξήσεις $a_i \leftarrow a_i + 1$. Αποτέλεσμα αυτού του τρόπου υπολογισμού τών a_i είναι ότι η αντίστοιχη μέθοδος έχει έκθετική συμπεριφορά. Δηλαδή για αρκετά μεγάλες τιμές τών a_i θα χρειαστεί πολύς χρόνος για την απομόνωση τών ριζών (μπορεί να χρειαστούν χρόνια ακόμα και με ηλεκτρονικό υπολογιστή). Έτσι βλέπουμε πώς η μέθοδος Vincent έχει λίγη πρακτική σημασία.

Ο δεύτερος τρόπος υπολογισμού τών a_i οφείλεται σε συστηματικότερη μελέτη τών a_i . Κάθε ένα από τὰ a_i είναι τμήμα φράγμα μ τών θετικών ριζών ενός πολυωνύμου (υποθέτουμε πώς $\mu = [a_s]$, όπου a_s είναι η μικρότερη θετική ρίζα), ([1], σελ. 81-82). Η έρμηνεία αυτή τών a_i γίνεται φανερό αν πρώτα διατυπώσουμε τον αντικειμενικό μας σκοπό. Διαισθητικά μιλώντας, ο σκοπός τών διαδοχικών μετασχηματισμών της μορφής $x = a_i + \frac{1}{y}$, που γίνονται στην εξίσωση $P(x) = 0$, είναι για να μπει μία από τις θετικές της ρίζες στο διάστημα $(0, 1)$ και άλλες οι άλλες στο διάστημα $(1, \infty)$ ή αντίστροφα - εξαιρώντας φυσικά την περίπτωση που τό 1 είναι μία ρίζα. Στην πρώτη περίπτωση η εφαρμογή στην συνέχεια του μετασχηματισμού $x = \frac{1}{1+y}$ καταλήγει σε μία εξίσωση με μόνο μία ρίζα στο διάστημα $(0, \infty)$, ενώ για την δεύτερη περίπτωση τό ίδιο επιτυγχάνεται με την εφαρμογή στην συνέχεια του μετασχηματισμού $x = 1+y$.

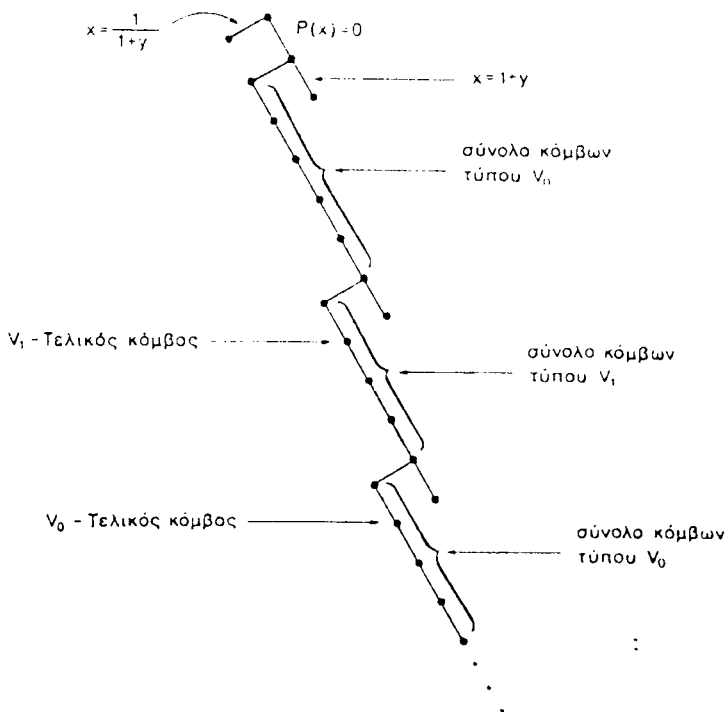
Είναι προφανές ότι ο μετασχηματισμός $x = \frac{1}{y}$ απεικονίζει κάθε ζεύγος δύο διαφορετικών αριθμών του $(0, 1)$ σε ένα ζεύγος αριθμών του $(1, \infty)$ που η απόσταση μεταξύ τους είναι μεγαλύτερη από αυτή τών δύο αρχικών αριθμών.

Έτσι για την εκπλήρωση του αντικειμενικού μας σκοπού πρέπει να κάνουμε τό εξής: όποτε υπάρχουν περισσότερες από μία πραγματικές ρίζες στο διάστημα $(0, 1)$, πρώτα τις αντιστρέφουμε για να αραιώσουν μεταξύ τους και μετά τις μεταφέρουμε πρὸς τό 0 με την έλπίδα πώς τώρα θα μπουν στο διάστημα $(0, 1)$ μία - μία. Με αυτήν την σκέψη καταλήγουμε λοιπόν στην έρμηνεία τών a σαν τό κάτω φράγμα τών θετικών ριζών ενός πολυωνύμου. Για μία πιο πλήρη κατανόηση όμως του όλου θέματος πρέπει να εισάγουμε ορισμένες καινούργιες έννοιες.

Θεωρούμε ένα μή πεπερασμένο δυαδικό δένδρο με την κορυφή του οποίου αντιστοιχούμε την εξίσωση της οποίας θέλουμε να απομονώσουμε τις θετικές ρίζες. Κάθε κόμβος του δένδρου αυτού αντιστοιχεί με μία μετασχηματισμένη εξίσωση που προκύπτει από την αρχική μετά από διαδοχική εφαρμογή μετασχηματισμών της μορφής $=a + \frac{1}{\dots}$.

Η πορεία από ένα κόμβο προς τον δεξιό του απόγονο αντιστοιχεί σε ένα μετασχηματισμό της μορφής $=1 + \dots$, ενώ η πορεία προς τον άριστο του απόγονο αντιστοιχεί σε ένα μετασχηματισμό της μορφής $= \frac{1}{1 + \dots}$ (1 σελ. 74-82). Συνεπώς μία πορεία από την κορυφή του δένδρου προς κάποιο κόμβο αντιστοιχεί μονοσήμαντα σε ένα μετασχηματισμό της μορφής

$$= a + \frac{1}{a_2} + \frac{1}{a_1} + \dots + \frac{1}{a_k} + \frac{1}{\xi}.$$

Σχήμα 1

Σε μία τυχαία πορεία όλοι οι κόμβοι θά θεωρούνται ότι ανήκουν σε ένα από τά έξις τρία σύνολα (Σχήμα 1):

(α) Σύνολο κόμβων τύπου V_n , όπου οι έξιςώσεις πού αντιστοιχοῦν στους κόμβους έχουν περισσότερες από μία μεταβολές προσήμου.

(β) Σύνολο κόμβων τύπου V_1 , όπου οι έξιςώσεις πού αντιστοιχοῦν στους κόμβους έχουν μία μεταβολή προσήμου· ο "πρώτος" κόμβος σε ένα τέτοιο σύνολο καλεῖται V_1 -τελικός κόμβος.

(γ) Σύνολο κόμβων τύπου V_0 , όπου οι έξιςώσεις πού αντιστοιχοῦν στους κόμβους δέν έχουν μεταβολή προσήμου· ο "πρώτος" κόμβος σε ένα τέτοιο σύνολο καλεῖται V_0 -τελικός κόμβος.

Εύκολα αντιλαμβανόμαστε ότι τά σύνολα τῶν δύο πρώτων τύπων έχουν πεπερασμένο πλήθος κόμβων, ενώ τά σύνολα τύπου V_0 έχουν άπειρο πλήθος κόμβων. Ένα σύνολο τύπου V_0 πάντοτε "άκολουθεῖ" ένα σύνολο τύπου V_1 ή V_n ενώ ένα σύνολο τύπου V_1 ή V_n ποτέ δέν "άκολουθεῖ" ένα σύνολο τύπου V_0 . ὅμοια έχουμε πώς ένα σύνολο τύπου V_n ποτέ δέν "άκολουθεῖ" ένα σύνολο τύπου V_1 .

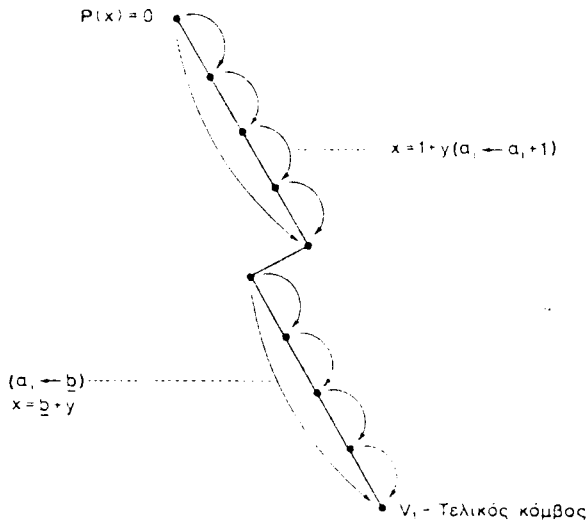
Γιά νά απομονώσουμε λοιπόν τίς πραγματικές θετικές ρίζες τῆς $P(x)=0$, πρέπει στό δυαδικό δένδρο νά άκολουθοῦμε πορείες πού μάς οδηγοῦν σε V_1 -τελικούς κόμβους. Μέ αυτές τίς έννοιες μπορούμε νά ποῦμε ότι μέ τήν μέθοδο Vincent φθάνουμε στόν V_1 -τελικό κόμβο μέ μοναδιαῖα "άλματα", πού κάθε ένα αντιστοιχεῖ σε ένα μετασχηματισμό τῆς μορφῆς

$$x=1+y$$

(ή ίσοδύναμα στήν αύξηση $a_i \leftarrow a_i+1$ γιά κάποιο i) ενώ αντίθετα μέ τήν νέα μέθοδο, πού περιγράφουμε φθάνουμε στόν V -τελικό κόμβο μέ "άλματα" πού κάθε ένα αντιστοιχεῖ σε ένα μετασχηματισμό τῆς μορφῆς

$$x=\underline{b}+y, \quad \underline{b} \geq 1$$

(ή ίσοδύναμα στόν άμεσο ύπολογισμό κάποιου a_i σαν τό κάτω φράγμα, \underline{b} , τῶν θετικῶν ριζῶν πολυωνύμου, δηλ. $a_i \leftarrow \underline{b}$ γιά κά-

Σχήμα 2

ποιο i). Η γεωμετρική εικόνα δίνεται από το Σχήμα 2. Έχουμε δέ δείξει [6] ότι ο χρόνος υπολογισμού του μετασχηματισμού $x=b+y$, $b > 1$, είναι

$$(3) \quad O(n^3 L(b)^2 + n^2 L(b) L(|P|_{\infty})),$$

πού είναι σχεδόν ο ίδιος με τον χρόνο υπολογισμού του μετασχηματισμού $x=1+y$.

Εύκολα τώρα συμπεραίνουμε πώς η μέθοδος Vincent έχει έκθετική συμπεριφορά όταν οι τιμές των a_i είναι αρκετά μεγάλες, ενώ η νέα μέθοδος που περιγράφουμε είναι ανεξάρτητη από αυτές.

Μία αναγωγική (Recursive) περιγραφή της μεθόδου μας για την απομόνωση των θετικών ριζών είναι η εξής: (Οι λεπτομέρειες θα φανούν από το παράδειγμα που ακολουθεί).

Η νέα μέθοδος

Έστω η πολυωνυμική εξίσωση

$$(4) \quad P(x)=0$$

μέρητους συντελεστές και χωρίς πολλαπλές ρίζες, η οποία πα-

ρουσιάζει V μεταβολές προσήμου.

Περίπτωση 1η. Εάν $V=0$ ή $V=1$ ή μέθοδος τερματίζει.

Περίπτωση 2η. Εάν $V > 1$ υπολογίζουμε πρώτα τό κάτω φράγμα \underline{p} τών θετικών ριζών και ύστερα τήν εξίσωση

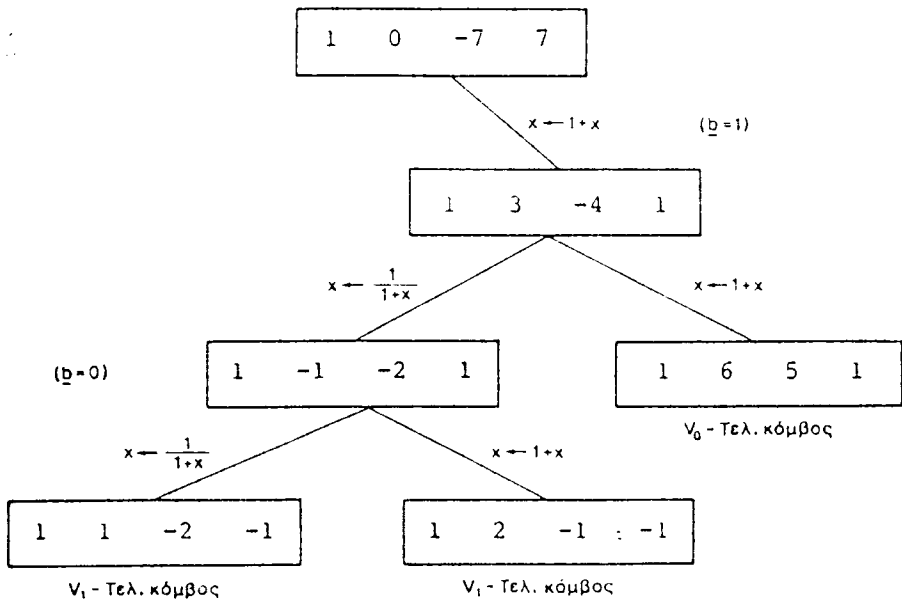
$$P_{\underline{p}}(x) = P(\underline{p}+x) = 0$$

ή οποία έχει επίσης V μεταβολές προσήμου αν $P(\underline{p}) \neq 0$. (Εάν $P(\underline{p}) = 0$ έχουμε βρει μία άκέραια ρίζα τής άρχικης εξίσωσης, και ο V ελαττώνεται). Στην συνέχεια ή μέθοδος μας εφαρμόζεται δύο φορές: μία φορά μέ τήν εξίσωση $P_{\underline{p}}\left(\frac{1}{1+x}\right) = 0$ αντί τής (4), και μία φορά μέ τήν εξίσωση $P_{\underline{p}}(1+x) = 0$.

Υπενθυμίζουμε ότι $\underline{p} = |a_s|$, όπου a_s είναι ή μικρότερη θετική ρίζα. Ο χρόνος δέ υπολογισμού του \underline{p} είναι $O(n^2 L(|P|_0))$.

Παράδειγμα 2. Θέλουμε νά απομονώσουμε τίς θετικές ρίζες τής εξίσωσης

$$P(x) = x^3 - 7x + 7 = 0.$$

Εφαρμόζοντας την μέθοδό μας προκύπτει το ακόλουθο δυαδικό δένδρο στο οποίο γράφουμε μόνο τούς συντελεστές τών εξισώσεων (Σχήμα 3). (Η αντικατάσταση $x = \frac{\alpha+x}{\beta+x}$ είναι ισοδύναμη με τον μετασχηματισμό $x = \frac{\alpha+y}{\beta+y}$).

Γιά νά προκύψει η εξίσωση $x^3+x^2-2x-1=0$ έγινε ο μετασχηματισμός $x=1+\frac{1}{1+t}$

Αντικαθιστώντας τό t πρώτα με τό 0 και μετά με τό προκύπτει τό διάστημα $(\frac{3}{2}, 2)$ τό οποίο απομονώνει μία θετική ρίζα τής αρχικής εξίσωσης $x^3-7x+7=0$. Όμοια γιά νά προκύψει η εξίσωση $x^3+2x^2-x-1=0$ έγινε ο μετασχηματισμός $x=1+\frac{1}{2+t}$, όπου προκύπτει τό διάστημα $(1, \frac{3}{2})$ τό οποίο απομονώνει τήν δεύτερη θετική ρίζα τής αρχικής εξίσωσης.

Γιά νά αποδείξουμε τόν χρόνο υπολογισμού τής μεθόδου μας χρειαζόμαστε ένα πάνω φράγμα γιά τίς τιμές τών ποσοτήτων α πού μās οδηγούν σέ V_0 ή V_1 -τελικούς κόμβους. Αυτό δίνεται από τό εξής:

Θεώρημα 7, ([1] σελ. 77-81). Έστω $P(x)=0$ μία πολυωνυμική εξίσωση βαθμού $n > 1$, με ρητούς συντελεστές και χωρίς πολλαπλές ρίζες, ή οποία αντιστοιχεί με τήν κορυφή του δυαδικού δένδρου. Εκτός αυτού έστω ότι ο μετασχηματισμός

$$x = \alpha_1 + \frac{1}{\alpha_2 + \frac{1}{\alpha_3 + \dots + \frac{1}{\alpha_\ell} + \frac{1}{\xi}}},$$

όπου τά α είναι θετικοί άκέραιοι αριθμοί, $1 \leq \ell \leq m$, μετασχηματίζει τήν εξίσωση $P(x)=0$ σέ μία άλλη πού αντιστοιχεί με V_0 ή V_1 τελικό κόμβο. Τότε γιά κάθε k , $1 \leq k \leq \ell$ ισχύει

$$(5) \quad \alpha_k = 0 \left(|P|_{\omega} \right) //$$

με τήν βοήθεια τών (2), (3) και (5) εύκολα προκύπτει ότι ο χρόνος υπολογισμού τής μεθόδου είναι

$$(6) \quad O(n^5 L(|P|_{\omega})^3).$$

Συγκρίνοντας τις (1) και (6) βλέπουμε ότι η μέθοδος μας είναι ταχύτερη και έκτός αυτού διαφέρει από την μέθοδο Sturm γιατί χρησιμοποιεί συνεχή κλάσματα.

Παραθέτουμε τώρα ένα πίνακα όπου φαίνεται η συντριπτική υπεροχή της νέας μεθόδου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Πολυώνυμα με τυχαία παραχθέντες συντελεστές.

Βαθμός	Sturm	Η Μέθοδος μας
5	2,05	.26
10	33.28	.26
15	156.40	.94
20	524,42	2.36

Όλοι οι συντελεστές των πολυωνύμων ήταν διάφοροι από το μηδέν, ακέραιοι και με δέκα ψηφία καθένας. Οι χρόνοι είναι σε δευτερόλεπτα και αποκτήθηκαν με την χρησιμοποίηση του συστήματος Sac-1 στον υπολογιστή IBM S/370 Model 165 που βρίσκεται στο Triangle Universities Computation Center, North Carolina, U.S.A.

Επομένως βλέπουμε την μέχρι πρόσφατα άγνοημένη σημασία του θεωρήματος Budan, που μας δίνει την βάση για μία μέθοδο απομόνωσης των ριζών ενός πολυωνύμου. Όπως δέ προκύπτει η μέθοδος αυτή είναι καλύτερη από τις γνωστές, τόσο από θεωρητικής όσο και από πρακτικής άποψης.

Εύχαριστίες

Ο συγγραφέας εύχαριστεί τον κριτή για τις παρατηρήσεις του, οι οποίες καλλιτέρεψαν την παρουσίαση του άρθρου αυτού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Akritas, A.G., "Vincent's Theorem in Algebraic Manipulation", Ph.D. Thesis, Operations Research Program, North Carolina State University, Raleigh, N.C., 1978.
2. Akritas, A.G., "A New Method for Polynomial Real Root Isolation", Proceedings of the 16th Annual Southeast Regional ACM Conference, Atlanta, Georgia, April 1978, 39-43 (this paper received the First Prize in the Student Paper Competition).
3. Akritas, A.G., "A Correction on a Theorem by Uspensky", Bulletin of the Greek Mathematical Society, Vol.19, 278-285, 1978.
4. Akritas, A.G. and S.D. Danielopoulos, "On the Forgotten Theorem of Mr. Vincent", Historia Mathematica, Vol. 5, 427-435, 1978.
5. Akritas, A.G. and S.D. Danielopoulos, "On a Special Case of the Cardano-Descartes Rule of Signs", submitted for publication.
6. Akritas, A.G. and S.D. Danielopoulos, "On the Complexity of Algorithms for the translation of Polynomials", Computing, to appear.
7. Bôcher, M., "The Published and Unpublished Work of Charles Sturm on Algebraic and Differential Equations", Bulletin of the American Mathematical Society, Vol. 18, 1-18, 1911.
8. Burnside, W.S. and A.W. Panton, "The Theory of Equations", Dover, New York, Second Edition, 1960, Vol. 1.
9. Heindel, L.E., "Integer Arithmetic Algorithms for Polynomial Real Zero Determination", Journal of the ACM, Vol. 18, 533-548, 1971.
10. Hurwitz, A., "Ueber den Satz von Budan-Fourier", Mathematische Annalen, Vol. 71, 584-591, 1912.

11. Obreschkoff, N., "Verteilung und Berechnung der Nullstellen reeller Polynome", VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin 1963.
12. Turnbull, H.W., "Theory of Equations", Oliver and Boyd, Edinburgh and London, Fifth Edition, 1952.
13. Uspensky, J.V., "Theory of Equations", McGraw-Hill, New York, 1948.
14. Vincent, A.J.H., "Sur la Résolution des Équations Numériques", Journal de Mathématiques Pures et Appliquées, Vol. 1, 341-372, 1836.